

3. Лимонова Е.М., Архіпова К.С. Транснаціональні корпорації: основні етапи розвитку та регулювання їхньої діяльності в умовах глобалізації. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2014. № 1 (16). С. 93–101.

4. Чернова О.В., Пазиніч О.В. Транснаціональні корпорації в міжнародній економічній системі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 12. С. 24–26.

5. Алешина А.В. Транснационализация международных отношений в современном мире и ее влияние на мировые политические процессы : автореф. дисс. ... канд. полит. наук : 23.00.04 – «Политические проблемы международных отношений, глобального и регионального развития». Москва, 2011. 20 с.

УДК 341.1/9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-2.40>

СОРОКА І.О.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ШУКАЧІВ ПРИТУЛКУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Статтю присвячено права та обов'язкам шукачів притулку в міжнародному праві. У сучасному міжнародному праві склався особливий стан індивідів, який характеризується як стан шукачів притулку. Однією з характеристик сучасного світу є підвищена мобільність населення та постійне переміщення великих мас людей з одних країн до інших. Не завжди таке переміщення є добровільним. Поширеною є ситуація, коли десятки, сотні і тисячі людей змушені тікати з місць свого постійного мешкання до інших держав через збройні конфлікти, заворушення, ситуації масового та грубого порушення прав людини, природні та техногенні катастрофи та інші фактори. Криза з втікачами в Сирії особливо гостро продемонструвала недостатню підготовленість як права держав, так і міжнародного права в цілому, до реагування на такі кризи. Прибувши до іншої країни, ніж країна громадянства чи постійного проживання (для осіб без громадянства), такі особи можуть звернутися за статусом біженця. Проте до набуття такого статусу вони перебувають у певному «підвищеному» стані, коли невідомо чи буде ним надано відповідний статус. У цей момент, з точки зору міжнародного права, вони мають міжнародно-правовий статус шукачів притулку. У статті розглядаються особливості прав та обов'язків шукачів притулку за міжнародним правом та вплив цих прав та обов'язків на регулювання їхнього правового статусу за національними законодавствами. Зроблено висновок про наявність специфічного набору прав, обов'язків та гарантій для шукачів притулку в міжнародному праві, які дозволяють характеризувати них як особливий міжнародно-правовий стан, відмінний від статусу біженців, іноземців та незаконних мігрантів.

Ключові слова: міжнародне право притулку, шукачі притулку, міжнародно-правовий статус, біженці, вимушені мігранти.

The article focuses on the rights and responsibilities of asylum seekers in international law. It is based on the fact that in modern international law there is a special state of individuals, which is characterized as the status of asylum seekers. One of the characteristics of the modern world is the increased mobility of the population and the constant movement of large masses of people from one country to another. Not always is such a move voluntary. There are widespread situations where tens, hundreds, and thousands of people are forced to flee their places of residence to other states because of armed conflicts, unrest, situations of mass and gross human rights violations, natural and man-made

disasters, and other factors. The refugee crisis in Syria has particularly sharply demonstrated a lack of preparedness for both state and international law in general to respond to such crises. When they arrive in a country other than their nationality or permanent residence (for stateless persons), such persons may apply for refugee status. However, prior to acquiring such status, they are in a certain "suspended" state when it is unknown whether they will be given the appropriate status. At the moment, in terms of international law, they have the international legal status of asylum seekers. The article discusses the specific rights and obligations of asylum seekers under international law and the impact of these rights and obligations on the regulation of their legal status under national law. It concludes that there is a specific set of rights, responsibilities and safeguards for asylum seekers in international law that allows them to be characterized as having a special international legal status different from that of refugees, foreigners and illegal migrants.

Key words: *international asylum law, asylum seekers, international legal status, refugees, forced migrants.*

Вступ. В основі правового статусу будь-якої особи лежать права і обов'язки, які складають правоздатність, дієздатність й деліктоздатність особи. Реалізація прав та обов'язків підтверджується правовими гарантіями. Права, обов'язки та гарантії становлять основу правового статусу особи в правових системах [1, с. 90]. Обсяг прав та обов'язків шукачів притулку визначає держава, яка надає притулок. Держава визначає обсяг власних міжнародно-правових зобов'язань, на виконання яких вона надає шукачам притулку певні права й обов'язки. Питання про права та обов'язки шукача притулку слід розглядати в світлі статусів, що надаються особі в національній правовій системі та в міжнародно-правовій системі [2, с. 82].

Постановка завдання. Завданням статті є дослідження прав та обов'язків шукачів притулку за міжнародним правом.

Результати дослідження. Принципи міжнародного права щодо шукачів притулку можна поділити на загальні принципи права, що засновані на природних правах людини та мають універсальне визнання, та спеціальні принципи, що створені за консенсусом держав з метою гарантування прав шукачів притулку в їхній особливій ситуації [3].

Серед принципів міжнародного права прав людини, що формують основу ставлення держав до шукачів притулку, слід виділити принцип поваги до прав людини, що зобов'язує держави здійснювати заходів самостійно та у співробітництві з іншими державами щодо підтримки поваги та реалізації прав людини і основоположних свобод. Другою основоположною засадою є принцип рівності і заборони дискримінації, що має підтримувати однакове ставлення до всіх людей незалежно від їхніх вроджених чи набутих ознак. Зокрема, Комітет ООН з прав людини вказує, що дискримінацію становить будь-яке розрізнення чи виняток, обмеження чи перевага одних людей відносно інших за ознакою раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних або інших поглядів, національності або соціальним походженням, майновим станом, народженням чи іншими обставинами, що мають за мету чи наслідком яких є знищення чи зменшення визнання, користування або реалізації всіма особами в рівних умовах всіх прав та свобод [4]. Існує можливість застосування так званої позитивної дискримінації, тобто надання якійсь групі населення чи окремим особам додаткових прав, свобод чи гарантій, спрямованих на виправлення викривлень у їхньому правовому статусі чи допомогу в особливо вразливих ситуаціях.

Спірним є питання про те, чи належать шукачу притулку права біженця, встановлені Конвенцією про статус біженців 1951 року. Це питання є похідним від розглянутого вище питання про те чи можна вважати, що шукачі притулку володіють статусом біженця, або них слід розглядати як окремих міжнародно-правовий стан. З точки зору міжнародного права, яке фактично не робить різниці між шукачем притулку та біженцем, шукачу належать всі ті самі права, що й біженцю. Однак, залишається питання чи існують якісь специфічні права, що належать шукачам притулку як особам, що перебувають у певному міжнародно-правовому стані, і якщо так, то що це за права. Годі шукати в міжнародних договорах особливих прав шукачів притулку, оскільки в договірному праві це поняття не встановлюється. Відповідні норми можна знайти в практиці правозастосування, а також у доктрині.

Слід мати на увазі, що статус біженця, шукача притулку чи особи, яка потребує додаткового захисту, а також статус внутрішньо переміщеної особи, мають компліментарний характер відносно загального правового статусу індивіда, що визнається державами за кожною людиною

незалежно від перебування цієї людини в ситуації біженства. Отже, біженці мають і повинні користуватися всією сукупністю прав, передбачених універсальними та регіональними договорами про права людини, на додачу до яких вони можуть звертатися до захисту, передбаченому відповідними договорами з прав біженців та осіб, які шукають притулку [5, с. 21].

Разом з тим, Конвенція про статус біженців надає кожній державі право в ситуаціях збройних конфліктів чи в інших надзвичайних ситуаціях здійснювати тимчасових дій, які є необхідними в інтересах національної безпеки і публічного порядку, відносно осіб, про які цій державі відомо, що вони можуть перебувати в ситуації пошуку притулку. Так, за статтею 26 Конвенції, держава може вдаватися до необхідних обмежень із поважних причин державної безпеки з обмеження свободи пересування. Отже, принципово шукачі притулку можуть зазнавати певних обмежень у своїх правах, і такі обмеження не обов'язково становитимуть порушення державою своїх міжнародно-правових зобов'язань щодо шукачів притулку.

Найбільше значення для шукачів притулку відіграють їхні соціально-економічні права. Шукачі притулку перебувають в особливо-вразливому соціально-економічному стані, а їхнім головним інтересом є виживання до моменту, поки вони не матимуть змоги отримати статус біженців. Вони змушені залишати свої звичайні місця мешкання та тікати до інших країн, нерідко не маючи можливості скористатися своїм майном чи речами в державі, з якої вони втікають. Крім того, в тій державі, в яку вони намагаються потрапити чи вже потрапили, їхні права значно вужчі ніж ті, що належать громадянам цієї держави чи навіть визнаним біженцям. Зокрема, вони часто позбавлені можливості займатися економічною діяльністю, шукати роботу та отримувати від неї прибуток. Їхнє життя значним чином опиняється в залежності від приймаючої держави.

У літературі додаткове специфічне право біженців, пов'язане з їхнім особливо вразливим станом, характеризується як право на виживання [6, с. 31]. Це право можна розглядати як сукупність соціально-економічних прав, які забезпечують продовження життя особи в екстремальних умовах. Годі шукати в міжнародних документах саме термін «право на виживання», однак в них застосовується чимало подібних термінів.

Так, Згідно статті 25 процитованої вище Загальної декларації, «кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та його сім'ї». Невід'ємними соціально-економічними правами були визнані в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року. У статті 11 вказується, що право кожного на достатній життєвий рівень включає достатнє харчування, одяг і житло, а також право на неухильне поліпшення умов життя. За статтею 12, право, що забезпечує гідне життя, пов'язане також із правом на найвищий досяжний рівень психічного і фізичного здоров'я [7].

Тлумачення цих прав міститься в зауваженнях загального порядку Комітету з економічних, соціальних та культурних прав ООН. Так, відповідно до Зауважень № 4 право на гідне життя забезпечується за допомогою достатнього житла, а в Зауваженнях № 12 вказується на право на харчування, водну і найвищий можливий рівень здоров'я [8; 9].

У цих документах Комітет дав найповніше тлумачення цих прав, а також перерахував конкретні зобов'язання держави. Таким чином, на міжнародному рівні створено правову базу для захисту і охорони права людини на достатній рівень життя і його постійне поліпшення. Як підкреслюється ООН, достатній дохід, що дозволяє забезпечити нормальне харчування, житло, водопостачання та санітарно-гігієнічні умови, освіту, здоров'я, участь у культурному житті, вільний обмін думками, знаннями та ідеями – все це права людини, які повинні бути доступні всім і завжди [10].

Незважаючи на те, що Пакт у статті 2 встановлює принцип «прогресивної реалізації» із зазначенням на доступні ресурси, він не виключає накладення зобов'язань на держави з обмеженими ресурсами. Держави зобов'язані вживати заходів для постійного поліпшення умов і утримуватися від навмисного вживання заходів, які погіршують становище біженців і шукачів притулку. При цьому посилення на економічний рівень розвитку держави не може вважатися законним приводом для відмови біженцям в доступі до прав, які забезпечують виживання.

Норми, що стосуються прав біженців на виживання, закріплені в Конвенції про статус біженців 1951 року, згідно із якою біженцям має надаватися сприятливе поводження, яке тільки можливе стосовно іноземців щодо права на роботу і отримання заробітної плати за працю; найбільш сприятливе поводження, яке повинно бути як поводження з іноземцями в аналогічних обставинах, щодо права на самозайнятість та доступ до житла [11].

Шляхом закріплення прав шукачів притулку держава не тільки наділяє їх благом, але й слугує власним інтересам. Цим зумовлюється потреба в якомога ширшому правовому врегулю-

ванні соціально-економічних прав шукачів притулку в українському праві. Наразі таке регулювання не можна назвати повністю задовільним. Зокрема, практично не забезпечується їхнє право на працю, за допомогою якого вони могли б отримати законне джерело існування, а також приносити користь державі і суспільству через виробництво корисного продукту або послуги та сплату податків [12].

Висновки. У міжнародному праві склався масив норм, які забезпечують особливі соціально-економічні права шукачів притулку, який можна охарактеризувати як право на виживання. Через зростання кількості біженців у світі, а отже через зростання потреби в регулюванні їхніх прав та обов'язків, цей масив норм становить собою особливий інститут міжнародного права, що наразі перебуває у стадії активного формування. Цілі цього інституту подвійні. Його головною метою є захист прав осіб, які змушені шукати притулку. Однак, він непрямим чином слугує інтересам приймаючих держав, допомагаючи ним інтегрувати шукачів притулку у своє суспільство і дозволити ним приносити користь тій державі, яка надала їм притулок.

Список використаних джерел:

1. Баймуратов М. Правовий статус людини і громадянина в конституціях держав Східної Європи: порівняльно-правовий аналіз конституцій та їхнє співвідношення з міжнародними стандартами. *Вісник ЦВК*. 2006. № 1(3). С. 89–93.
2. Гончаренко О.А. Статус біженця в міжнародному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2005. 181 с. С. 82.
3. Антонович М. Міжнародна система захисту прав людини: кризь призму України. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2752> (дата звернення: 19.04.2019).
4. Замечание общего порядка 18 (Тридцать седьмая сессия, 1989 год). URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/gencomm/Rhrcom18.html> (дата звернення: 19.04.2019).
5. Козинець І.Г., Козинець О.Г. Права біженців у контексті прав людини в сучасному світі. Актуальні проблеми сучасної юриспруденції. 2017. № 2. Т.2. С. 21–24.
6. Богатырёва О.Н., Крапивницкая Е.Д. Беженцы и права, обеспечивающие выживание: международные и национальные стандарты. *Российский юридический журнал*. 2017. № 2. С. 24–40.
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (Дата звернення: 10.07.2019).
8. Замечание общего порядка № 12: Право на достаточное питание (статья 11). URL: <https://www.refworld.org.ru/publisher,CESCR,GENERAL,,47ebccd92,0.html> (Дата звернення: 10.07.2019).
9. Замечание общего порядка № 14: Право на наивысший достижимый уровень здоровья (статья 12). URL: <https://www.refworld.org.ru/docid/47ebcc3c2.html> (Дата звернення: 10.07.2019).
10. Инициатива по минимальным мерам социальной защиты // URL: http://www.ilo.org/public/russian/region/eurpro/moscow/info/publ/brochure_new2_indd.pdf (Дата звернення: 10.07.2019).
11. Конвенція про статус біженців, 1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011 (дата звернення: 23.12. 2018).
12. Бондаренко А. 63% шукачів притулку в Україні мають проблеми з офіційним працевлаштуванням через відсутність необхідних документів – дослідження. URL: <http://uacrisis.org/ua/68901-asylum-seekers-difficulties-with-employment> (Дата звернення: 10.07.2019).